

<https://doi.org/10.15407/fd2023.02.144>
УДК 1(091)

Ігор КАРІВЕЦЬ, доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії Національного університету «Львівська політехніка», Львів, 79016, вул. Митрополита Андрея, 5
ihor.v.karivets@lpnu.ua
<http://orcid.org/0000-0002-4555-2226>

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА: СИНКРЕТИЗМ – КОРДОЦЕНТРИЗМ – МУДРІСТЬ

У статті обґрунтовується теза, що спадщину Сковорода треба розглядати з позицій синкретизму, в якому філософія (розум), релігія (віра), поезія (література), богослів'я поєднані в єдине ціле. Сковорода радше мудрець, який передає мудрість, ніж філософ, який її шукає; він мудрець, який подає приклад морально-чистого життя та сильної віри. Сковорода не створив нової філософії для української культури, як це зробили, наприклад, Сократ для давньогрецької культури, Декарт для французької культури, а Кант – для німецької культури.

Також у статті розглядаються слабкі й сильні сторони синкретичної творчості Сковорода для української культури загалом та української філософії зокрема. Традиційний погляд на Григорія Сковорода як філософа є завузьким. Філософія є процесом раціонального мислення, аргументації та пошуку аргументованих відповідей на поставлені філософські проблеми. У творах Сковорода відсутній аналіз та критика філософських проблем, відсутня послідовно раціонально-логічна (крок за кроком) побудова філософської концепції, яку би він аргументовано відстоював. Натомість ми подибуємо в творах Сковорода багато цитат з Біблії та їх тлумачення, що підтверджують його позицію та спосіб життя. Авторитет Біблії для Сковорода є безперечним, тому вона стає для нього джерелом мудрості.

Ключові слова: Сковорода, синкретизм, універсалізм, цілісність, кордоцентризм, раціональна філософія, Просвітництво.

У 2022 році в Україні відзначали 300-річчя з дня народження Григорія Сковорода (1722—1794), який, безперечно, є славетною постаттю в українській культурі. Цій річниці присвячене тематичне число журналу «Філософська думка»¹, в якому поміщено п'ять сковородознавчих статей (Єрмоленко, 2022; Йосипенко, 2022; Піч, 2022; Пилипович, 2022; Артюх, 2022). У цих статтях Сковорода постає в різних іпостасях: від мандрованого філософа

¹ Філософія Григорія Сковорода: історія і сучасність (2022). *Філософська думка*, 4, 5—104.

діалогу до старця-мудреця, від просвітника українського народу до християнина-містика, від письменника та поета до богослова-реформатора. З такої різноманітності іпостасей Сковорода випливає його «багатолікість», його всебічна обдарованість, тому не можна *однозначно* назвати його філософом². Неоднозначність того, чи Сковорода був *тільки* філософом, засвідчує універсальність його особистості³. Проте це не єдине свідчення його універсальності.

Його *універсальність, як талановитої та всебічно розвиненої особистості*, полягає ще й у тому, що він поєднує в своїй творчості богослів'я, філософію, літературу (поезію), музику, християнство. Щоб поєднати все це в одне ціле, треба мати *синкретичне мислення та синкретичне сприйняття світу*. Його погляди та ідеї вписуються в європейську традицію філософування та є близькими до неоплатонізму, стоїцизму, містики тощо, про що неодноразово писали дослідники творчості Григорія Сковорода (Бартоліні, 2017; Лютий, 2022; Піч, 2021; Чижевський, 1934). Проте він не розвиває ці напрямки, а інтегрує їх у своє синкретичне сприйняття світу на основі кордоцентризму (Ярмусь, 1989; Гнатюк, 2010). Суть кордоцентризму полягає в *цілісності*⁴ людини і Бога, людини і природи, видимого і невидимого (через видиме можна пізнати невидиме).

² Що можна однозначно стверджувати у випадку, наприклад, Канта, сучасника Сковорода, чи Декарта або Лока. І Кант, і Декарт, і Лок *однозначно* ідентифікуються як філософи, тобто безсумнівно. Це означає, що вони, якщо висловлюватися сучасною термінологією, «обрали філософію своєю спеціальністю» та зробили її справою свого життя. У випадку Сковорода виникають сумніви, що він суто філософ, бо не можна чітко визначити, чи філософія є його «спеціалізацією». Через таку невизначеність, як зазначає Ярмусь, існують «труднощі щодо розуміння філософії Сковорода» (Ярмусь, 1983). На нашу думку, ці труднощі виникають насамперед тому, що у творчості Сковорода філософія не відділена від духовних, у широкому сенсі, сфер людини: релігії, богослів'я, літератури (поезії); Сковорода не вважає філософію автономною сферою розуму. Ця залежність філософії від духовності «ставить філософію на послуги духовності» (Ярмусь, 1983), тобто підпорядковує її духовності.

³ Так само, як ми не можемо чітко сказати, чи був філософом Леонардо да Вінчі в італійській культурі Відродження; він є одночасно інженером-винахідником, митцем, науковцем, анатомом і філософом в одній особі. Він є «універсальною особистістю». В кожній культурі можна знайти таких всебічно розвинутих та універсально реалізованих особистостей. В українській культурі однією із таких особистостей є Сковорода.

⁴ Треба сказати про цілісність таке: цілісність неподільна в собі, бо вона не містить частин, які можна диференціювати та відділити одну від одної; диференціювати можна поєднані частини, бо єдність — це поєднаність різного. Отже, цілісність не є диференційованою, бо не містить (різних) частин, а єдність диференційована, бо містить такі частини. Серце є органом сприйняття цілісності, тобто недиференційованості розуму й почуттів, логіки й почуттів, інтуїції та розуму, людини і Бога, людини і природи, Бога і природи або ж всього цього разом. Мудрість полягає у сприйнятті цілісності, а знання — у сприйнятті єдності частин (відношень між частинами). Іншими словами, мудрість — це синтез, в якому частини розчиняються (згадаймо хімічний синтез), тому їх вже неможливо відділити окремо, а знання — це аналіз, тобто розкладання єдності частин на окремі частини й пошук відношень між ними. Сковорода — це синтезно-мисляча особистість, а Кант чи Лок — аналітично.

Це зрозуміло — чому, адже серце є символом цілісності та нероздільності: «Іншими словами — серце є ціла, цілісна людина, бо емпіричній людині саме бракує цілоти. Дійсна людина в глибині серця не є складна, комплексна..., а “вічна, ціла”» (Чижевський, 1934: с. 111). Тому «філософію серця» Григорія Сковороди можна назвати й «філософією цілісності людини» або ж навіть «філософією цілісної людини»; життя Григорія Сковороди якраз і є втіленням життя такої людини. Крім цього, кордоцентризм, як пише Мойсеїв, «гальмує диференціацію і системну субординацію» почуттів, розуму, пізнання, волі, споглядання тощо (Мойсеїв, 2002). Важливим у наведеній цитаті є вислів «гальмує диференціацію», тому що кордоцентризм за своєю суттю не здатний розрізняти й чітко відділяти розум від віри, логіку від інтуїції, раціональне від ірраціонального; в ньому все зливається в одне ціле.

Проте філософія в Європі, а точніше — в Стародавній Греції, виникає на ґрунті диференціації й субординації пізнавальних здатностей людини⁵. Пізніше, вже у Новий час, під впливом розвитку природничих та математичних наук, в Європі виникає аналітично-критичний стиль філософування, раціоналізм та емпіризм, — це ті напрямки новоєвропейської філософії, які починають домінувати в Європі з приблизно XVII століття і мета яких — диференціювати, розрізняти й відділяти філософію від релігії, від віри, від богослів'я, від містики, тобто від всього, з чим Григорій Сковорода поєднав філософію.

В українській культурі утвердилася філософія, яка тісно поєднується з літературою, релігією, поезією, богослів'ям. Раціональний та аналітично-критичний початок в українській філософії недостатньо проявлений. Він формувався в Києво-Могилянській академії, де впродовж XVII—XVIII століть професори викладали пізньосхоластичні курси філософії та логіку (Симчич, 2009), а Петро Лодій (1764—1829) підготував один із найкращих підручників логіки у XIX столітті на теренах російської царської імперії (Лодій, 1815).

З раціонально-емпіричної точки зору, філософія не є мудрістю, а філософ не є мудрецем⁶. Григорій Сковорода є мудрецем: він практикує певний спосіб життя, він передає життєву мудрість, яку знаходить в Біблії. Його цінності — це Віра, Надія, Любов та їхня мати Мудрість. Григорій Сковорода не аналізує і не критикує філософські проблеми, які домінували в його часи — він не знає про тодішні академічні (університетські) *філософські* дебати в Європі; він мандрує й вправляється в доброму, щасливому та простому житті, сповідуючи живу віру в Ісуса Христа.

⁵ Ось приклад того, як Платон диференціює та субординує пізнавальні здатності людини: «Найвище — розум, за ним — розсудливість, третє місце відведи вірі, а останнє — мислення образами» (Платон, 2000). Віра та образне мислення належать до чуттєвої сфери, а розум і розсудливість — до раціонально-логічної.

⁶ Відоме ще з часів Сократа визначення філософа: філософ — це людина, яка прагне мудрості, тому вона знаходиться між невіглаством (незнанням) і мудрістю; філософ знаходиться на шляху до мудрості, але ще не досягає її (і не відомо, чи досягне).

Сковорода та Сократ

«Український Сократ», як часто називають Григорія Сковороду, закликає пізнати самого себе, але на цьому його подібність до давньогрецького Сократа (470—399 до н.е.) закінчується. Сократ прагне знайти найкраще визначення понять (добра, блага, щастя, справедливості тощо); він аналізує їх, розглядає різні варіанти визначення, порівнює їх, та обирає найкращий. Також Сократ під час бесід-діалогів розвиває аргументацію своєї позиції: логічні підстави формулювання того чи іншого аргументу на користь того чи іншого судження. Тому Сократ є аналітиком, який аналізує поширені думки, поняття й позиції, піддає їх критиці з метою спростування та формулювання їх заново на основі надійних аргументів⁷. Сократ не є мудрецем; він сам каже, що «не помічає в собі ні великої, ні малої мудрості» (Платон, 1999). Григорій Сковорода найбільше звертається до Біблії, як авторитетного джерела аргументації; його діалоги рясніють цитатами з Біблії; він навчає життєвій мудрості.

Сковорода та Паскаль

Ще одне порівняння Григорія Сковороди з Блезом Паскалем (1623—1662). Блез Паскаль — відомий фізик, який сформулював основний закон гідростатики (на честь Паскаля названа одиниця вимірювання тиску), засновник теорії ймовірності. Тобто Блез Паскаль — науковець та філософ природи, який мислить раціонально-аналітично та критично. Він захоплювався Рене Декартом (1596—1650) та вважав себе його послідовником. Але життєві події змінили його ставлення до науки, до розуму. Він пережив, так би мовити, «життєву кризу» в «межовій ситуації» (Карл Ясперс), яка «навернула» його до християнської релігії й змусила шукати істини не в розумі, а в серці. Хоча все ж таки, Блез Паскаль закликає «гідно мислити» та називає людину «мислячою тростиною» (Паскаль, 2009). Це означає, що мислення для нього залишилося основною ознакою розумної людини. Але найважливіший висновок Блеза Паскаля, який він зробив під час «життєвої кризи», полягає в тому, що «серце має свої рації, яких рацію не знає.... Бога відчуває серце, не рацію. Ось що таке віра. Бог відчутний серцю, а не рацію» (Паскаль, 2009). Блез Паскаль вважає, що є два джерела пізнання: серце і розум; серце відкрите до Бога, до трансцендентного, а розум — ні. Тому Блез Паскаль, протиставляючи серце розуму, епістемологічно та гносеологічно диференціює й субординує їх, а саме: серце вище за розум за своїми пізнавальними та знаннєвими можливостями, а Сковорода — ні, бо для нього серце є також і «ментальним принципом»: «думка», «мисля — “думка” є наш головний та центральний пункт. Тому вона часто зветься серцем...» (Чижевський, 1934). Блез Паскаль не є «носієм» кордоцентричної парадигми цілісної людини, а Григорій Сковорода — є.

⁷ Про метод Сократа, про його мистецтво розмірковування йдеться у шостій та сьомій книгах Платонівської «Держави» (Платон, 2000).

Сковорода та Конфуцій

З ким тоді можна порівнювати Григорія Сковороду? Григорія Сковороду можна порівнювати з Конфуцієм (приб. 551—479 до н.е.). І Сковорода, і Конфуцій є мудрецами-просвітниками, але специфічними⁸; просвітниками, які не прославляють розум-розсуд й не створюють якогось культу розуму-розсуду, а виступають за «просвічене серце». Тому їх можна вважати «духовними просвітниками» на противагу, наприклад, французьким «просвітникам розуму» XVIII століття.

Григорій Сковорода, як і Конфуцій, багато уваги приділяв вихованню та освіті, відповідно до «природи людини», її «сутності». Збірник висловлювань Конфуція «Бесіди і судження» (Лунь Юй) розпочинається так: «Чи не радісно навчатися і постійно досягати досконалості?» (Конфуцій, 2022). Навчатися не просто для здобуття ерудиції, енциклопедичного знання, а для вдосконалення своєї природи, виправлення й неповторення помилок у своєму житті. Той, хто на своєму місці, той йде шляхом Неба. Відоме висловлювання Конфуція про те, що «батько повинен бути батьком, син — сином, а правитель — правителем». Сковорода виступає проти «порожньої вченості», до якої ведуть «пустопорожні» диспути, від яких у студента «тріщить голова»⁹. Григорій Сковорода вважає, що наука та навчання «приводить в совершенство сродность». Але це не є спекулятивна, умоглядна наука чи теорія, а «наука есть практика и привычка» (Сковорода, 1973).

Для Григорія Сковороди навчання пов'язане з пізнанням своєї спорідненості, інакше «мертва совсьм душа человеческая, не отрьюшенная к природному своему дьлу, подобна мутной и смердящей водь, в тьсноть заключенной. Внушал я сіе непрестанно молодцам, дабы испытывали свою природу» (Сковорода, 1973). Григорій Сковорода, як вчитель і наставник, постійно закликав своїх учнів до «випробування своєї природи», до її пізнання. А що таке ця «природа»? Вона є «блаженный в челоуькъ дух» (Сковорода, 1973). Тому правильно говорити про певну духовну практику Сковороди і Конфуція, яка не є спекулятивною чи умоглядною філософією. Конфуцій та Григорій Сковорода кажуть про «здійснення себе в справжній природі»; в людській природі є те, що треба проявити, і є те, чого треба позбутися. Вони вбачають подвійність у людській природі: одна — божественна, духовна,

⁸ Див. статтю про китайське Просвітництво: Кузнецов, В. (2014). Просвещение и онтология. Просвещения автохтонные: Китай. *Sententiae*, XXX (1), 129—146.

⁹ Про це ми дізнаємося з Десятої пісні «Саду божественних пісень». Очевидно, що під такими диспутами Сковорода мав на увазі схоластичні диспути, які проводилися в той час у Києво-Могилянській академії. Чому ці дебати «пустопорожні»? Бо не ведуть до пізнання своєї природи, спорідненості, до мудрості життя, яка записана в Біблії. Тому Сковорода відкидає їх, а відкидаючи їх, він відкидає і тодішню раціональну філософію (теологію), тобто схоластику. Його не цікавить раціонально-логічне викладання філософії й теології. Він любить «живе слово Біблії», а не сухі й позбавлені духовної глибини сентенції тодішніх професорів Києво-Могилянської академії.

шляхетна, «небесна», невидима, сконцентрована в серці, а друга — егоїстична, нища, бездуховна, «земна», «тілесна», видима, фізична чи матеріальна. Саме духовна практика повинна усунути вплив цієї другої «псевдоприроди». Якщо людина все більше і більше пізнає свою справжню природу, то вона стає духовнішою та, у випадку Сковороди — ближчою до Бога; у випадку Конфуція — до Неба.

Отже, вважати Григорія Сковороду лише філософом — означає зводити його до «вузькоспеціалізованого ментального працівника». Прочитувати Сковороду треба універсально-синкретично, а не по-філософськи (аналітично-критично). На мою думку, найбільш адекватну характеристику Григорія Сковороді та найбільш точне визначення його місця в українській культурі можна знайти у віршованій епітафії його друга та послідовника Михайла Ковалинського:

«Ревнитель истины, духовный Богочец,
И словом, и умом, и жизнью Мудрец;
Любитель простоты и от сует свободы,
Без лести друг прямой, доволен всем всегда,
Достиг на верх наук, познавши дух природы,
Достойный для сердец пример, Сковорода»¹⁰

Як бачимо, найближча для Григорія Сковороди людина не називає його «філософом», а називає мудрецем, «духовною людиною», яка шанує Бога й розшифровує Його послання, які він знаходив в Біблії — «Книзі книг».

Висновки

Тож можна стверджувати, що, з одного боку, синкретична творчість Григорія Сковороди надзвичайно збагатила українську культуру своєю універсальністю, але з іншого — притлумила аналітичні та раціональні початки української філософії. Синкретизм у творчості Григорія Сковороди виразив його *цілісність* в українській культурі. Проте цей синкретизм перешкодив тому, щоб Григорій Сковорода став *творцем нової української філософії* в межах української культури, як, наприклад, Сократ є творцем нової філософії для давньогрецької культури, Рене Декарт є творцем нової філософії для французької культури, Імануель Кант є творцем нової філософії для німецької культури. Однак Григорій Сковорода є «внутрішньо новим» для української культури. Він привносить в українську культуру християнство, яке відрізняється від традиційно-церковного, біблійну символічну герменевтику і вегетаріанство як спосіб життя.

¹⁰ Ковалинський, М. (1973). Життя Григорія Сковороди. В: Сковорода, Г. (1973). *Повне зібрання творів у двох томах: том 2* (с. 476). Київ: Наукова думка.

ДЖЕРЕЛА

- Артюх, В. (2022). Національні образи Григорія Сковороди. *Філософська думка*, 4, 91—104.
- Бартоліні, М. Г. (2017). «Пізнай самого себе»: неоплатонічні джерела в творчості Г. С. Сковороди. Київ: Академперіодика.
- Гнатюк, Я. (2010). *Український кордоцентризм у конфлікті міфологій та інтерпретацій*. Івано-Франківськ: Симфонія форте.
- Єрмоленко, А. (2022). Практична філософія Григорія Сковороди у світлі нашого досвіду. *Філософська думка*, 4, 7—26.
- Йосипенко, С. (2022). Сковорода, Ковалинський і Мейнгард. *Філософська думка*, 4, 27—53.
- Конфуцій (2022). *Бесіди і судження*. Київ: Арій.
- Кузнецов, В. (2014). Просвещение и онтология. Просвещения автохтонные: Китай. *Sententiae*, XXX (1), 129—146.
- Лодий, П. (1815). *Логические наставления руководствующие к познанию и различению истинного от ложного*. Санкт-Петербург: В Тип. И. Иоаннесова.
- Лютій, Т. (2022). *Сковорода. Самовладання*. Київ: Темпора.
- Мойсеїв, І. (2002). Кордоцентризм. В: *Філософський енциклопедичний словни*. За ред. В. І. Шинкарука (с. 303). Київ: Абрис.
- Піч, Р. (2021). Григорій Сковорода та його містико-метафізичне пізнання в контексті європейської духовної історії (Короткий огляд). В: *Філософська думка України XI—XVIII ст.: від патристики до схоластики* (сс. 417—452). Київ: Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України.
- Піч, Р. (2022). Дослідження спадщини Григорія Сковороди у Німеччині. Короткий огляд. *Філософська думка*, 4, 54—65.
- Пилипович, Д. (2022). Творчість Григорія Сковороди у польській науковій думці. *Філософська думка*, 4, 66—90.
- Платон. (1999). Апологія Сократа. В: *Платон. Діалоги* (сс. 20—41). Київ: Основи.
- Платон. (2000). *Держава*. Київ: Основи.
- Симчич, М. (2009). *Philosophia rationalis у Києво-Могилянській академії. Компаративний аналіз могилянських курсів логіки кінця XVII — першої половини XVIII ст.* Вінниця: О. Власюк.
- Сковорода, Г. (1973). Разговор, называемый алфавит, или букварь мира. В: Г. Сковорода, *Повне зібрання творів у двох томах: том I* (сс. 411—463). Київ: Видавництво «Наукова думка».
- Чижевський, Дм. (1934). *Філософія Г. С. Сковороди*. Варшава: [З друк. НТШ у Львові].
- Ярмусь, С. (1983). *Духовність українського народу*. Вінніпег: Накладом Товариства «Волинь».
- Ярмусь, С. (1989). Кордоцентризм — підстава української духовності й філософії. В: *Збірник праць ювілейного конгресу* (сс. 402—415). Мюнхен: УВУ.

Отримано 11.04.2023

REFERENCES

- Artiukh, V. (2022). National Images of Hryhorii Skovoroda. [In Ukrainian]. *Philosophical Thought*, 4, 91—104. [= Артюх 2022]
- Bartolini, M. G. (2017). «Know Thyself»: Neoplatonic Sources in the Works of H. S. Skovoroda. [In Ukrainian]. Kyiv: Aradempriodyka. [= Бартоліні 2017]
- Chyzhevskiy, Dm. (1934). *Philosophy of H. S. Skovoroda*. [In Ukrainian]. Warsaw: Shevchenko Scientific Society in Lviv. [= Чижевський 1934]
- Confucius. (2022). *Analects*. [In Ukrainian]. Kyiv: Arii. [= Конфуцій 2022]
- Hnatiuk, Ya. (2010). *Ukrainian Cordocentrism in the Conflict of Mythologies and Interpretations*. [In Ukrainian]. Ivano-Frankivsk: Symfonia forte. [= Гнатюк 2010]

- Kuznetsov, V. (2014). Enlightenment and Ontology. Autochthonous Enlightenments: China. [In Russian]. *Sententiae*, XXX(1), 129—146. [= Кузнецов, 2014]
- Liutyi, T. (2022). *Skovoroda. Composure*. [In Ukrainian]. Kyiv: Tempora. [= Лютий 2022]
- Lodii, P. (1815). *Logical Guidelines for Knowing and Distinguishing True from False*. [In Russian]. Saint-Petersburg: Printed in Typography of I. Ioanessov. [= Лодій 1815]
- Moiseiv, I. (2002). Cordocentrism. In: *Philosophical Encyclopedic Dictionary*, Ed. by V. I. Shynkaruk (p. 303). Kyiv: Abris. [= Мойсеїв 2002]
- Pietsch, R. (2021). Hryhorii Skovoroda and His Mystical and Metaphysical Knowledge in the Context of European Spiritual History (Brief Review). [In Ukrainian]. In: *Philosophical Thought of Ukraine in the 11th—18th Centuries: From Patristics to Scholasticism* (pp. 417—452). Kyiv: Institute of Philosophy. [= Піч 2021]
- Pietsch, R. (2022). Study of the Heritage of Hryhorii Skovoroda in Germany. A Brief Overview. [In Ukrainian]. *Philosophical Thought*, 4, 54—65. [= Піч 2022]
- Pilipowicz, D. (2022). Oeuvre of Hryhorii Skovoroda in Polish Scientific Thought. [In Ukrainian]. *Philosophical Thought*, 4, 66—90. [= Пилипович, 2022]
- Plato. (1999). Apology of Socrates. [In Ukrainian]. In: Plato, *Dialogues* (pp.20—41). Kyiv: Osnovy. [= Платон 1999]
- Plato. (2000). *Republic*. [In Ukrainian]. Kyiv: Osnovy. [= Платон 2000]
- Skovoroda, H. (1973). A Conversation Called the Alphabet, Or the ABC Book of the World. [In Ukrainian]. In: H. Skovoroda, *Complete Collection of Works in Two Volumes: Volume 1* (pp. 411—463). Kyiv: Naukova Dumka. [= Сковорода 1973]
- Symchych, M. (2009). *Philosophia rationalis at the Kyiv-Mohyla Academy. Comparative analysis of Mogilian logic courses of the end of the 17th — the first half of the 18th century*. [In Ukrainian]. Vinnytsia: O. Vlasluk. [= Симчич, 2009]
- Yarmus', S. (1983). *Spirituality of the Ukrainian People*. [In Ukrainian]. Winnipeg: Nakladom Towarystwa "Volyn". [= Ярмусь 1983]
- Yarmus', S. (1989). Cordocentrism as the Basis of Ukrainian Spirituality and Philosophy. [In Ukrainian]. In: *Proceedings of the Jubilee Congress* (pp. 402—415). Munich: Ukrainian Free University.
- Yermolenko, A. (2022). The Practical Philosophy of Hryhorii Skovoroda in the Light of Our Experience. [In Ukrainian]. *Philosophical Thought*, 4, 7—26. [= Єрмоленко 2022]
- Yosypenko, S. (2022). Skovoroda, Kovalynskyi and Mingard. [In Ukrainian]. *Philosophical Thought*, 4, 27—53. [= Йосипенко, 2022]

Received 11.04.2023

Ihor KARIVETS, Doctor of Sciences in Philosophy, Associate Professor,
Head of the Chair of Philosophy, Lviv Polytechnic National University,
5, Myropolyt Andrei St., Lviv, 79016
ihor.v.karivets@lpnu.ua
<http://orcid.org/0000-0002-4555-2226>

HRYPHORII SKOVORODA: SYNCRETISM-CORDOCENTRISM-WISDOM

The article defends the thesis that Skovoroda is a representative of syncretic culture and thinking, which combines philosophy, religion (faith), poetry (literature), theology into an unity. His universality, as a talented and comprehensively developed personality, also lies in this combining different sphere of a human activity. To combine all this, Skovoroda must be the bearer of syncretic thinking and perception of the world. But, such combination includes also philosophy and, therefore, subordinates it to spirituality. Skovoroda is a sage, who imparts wisdom and sets an example of a morally clean life and strong faith.

The works of Skovoroda should be viewed from the standpoint of syncretism. He did not create a new philosophy for Ukrainian culture, as did, for example, Socrates for Ancient Greek culture, Descartes for French culture, and Kant for German culture. To consider Skovoroda only a philosopher means to reduce him to a «highly specialized mental worker». It is necessary to read Skovoroda's works universally and syncretically, not philosophically (analytically and critically).

The article examines also the weak and strong aspects of the syncretic creativity of Skovoroda for Ukrainian culture in general and Ukrainian philosophy in particular. In Skovoroda's works, there is no analysis and criticism of philosophical problems, there is no consistent rational-logical (step-by-step) construction of a philosophical conception, which he would defend with arguments. Instead, we find in Skovoroda's works many biblical quotations and their interpretation, that is, he uses the Bible to confirm his position and way of life. The authority of the Bible for Skovoroda is indisputable, so it is a source of wisdom for him.

The author argues that Skovoroda is «internally new» for Ukrainian culture. He brings into Ukrainian culture Christianity, which differs from the traditional church, biblical symbolic hermeneutics and vegetarianism as a way of life. Skovoroda's life represents a life of integrated personality.

Keywords: *Skovoroda, syncretism, universalism, wholeness, cordocentrism, rational philosophy, Enlightenment.*